Christelijke begrippen
(2) Erfzonde, dopen/ontdoping

Lezing

12 Daarom, zoals door één mens de zonde in de wereld is gekomen en door de zonde de dood, en de
dood voor ieder mens is gekomen omdat ieder mens heeft gezondigd ... 13 Inderdaad, de zonde was
al in de wereld voordat de wet er was; alleen, zonder wet wordt er van de zonde geen rekening
bijgehouden. 14 Toch heerste de dood in de tijd van Adam tot Mozes over alle mensen, ook al
zondigden zij niet zoals Adam door een gebod te overtreden. Nu is Adam de voorafbeelding van Hem
die komen zou. 15 Maar de genade reikt verder dan de overtreding: als door de overtreding van één
mens alle mensen moesten sterven, is het des te zekerder dat de genade van God, het geschenk dat
we danken aan die ene mens, Jezus Christus, aan alle mensen overvloedig geschonken wordt.

Rom 5,12-15

Overweging

Erfzonde – een raar woord.

Eerst het woord erfzonde.

ERF – elke mens erft bij zijn geboorte de zonde. We erven van Adam, zegt men, van zijn overtreding van Gods verbod, zo verhaald in het derde hoofdstuk van het boek Genesis.

ZONDE – "een beladen woord" voor wat we beter gebrokenheid noemen, aldus het antwoord in een mail van dominee Jannica De Prenter op mijn vraag naar erfzonde in de protestantse catechese (antwoord al naargelang van het soort "gemeente" nog in gebruik of niet meer in voege). *"There is a crack in everything"* zingt Leonard Cohen. Dat geldt voor élk menselijk bestaan: rivaliteit, verlangen naar almaar meer macht en rijkdom, geweld, al die donkere slechte kanten van de mens. Vanwaar komen ze? Van de erfzonde zegt de christelijke traditie.

Van die erfzonde worden we in beginsel verlost door het doopsel. Het doopsel bewerkt vergiffenis van de erfzonde.

Enkele bedenkingen.

1 Elke cultuur, elke religie biedt verklaringen, vaak in mythen en vertellingen, over de oorsprong van die geheimzinnige gebrokenheid. Terloops: de islam en het jodendom kennen niet zoiets als erfzonde.

De christelijke traditie hangt die oorsprong van de erfzonde op aan het verhaal van Adam en Eva en werkte dat uit tot een beslissende leerstelling, een dogma. Vooral Kerkvader Augustinus deed dat in de 4e eeuw. Augustinus vond de erfzonde terug in de Brief van Paulus aan de Romeinen, het stukje dat we gelezen hebben. Maar bij Paulus is dat 'n beeld, Adam is een voorafbeelding, zegt de tekst. Bij Augustinus wordt de voorafbeelding de vaststelling van een historisch feit, dat oorzaak is van een gevolg, namelijk de zonde die de mensheid van Adam erft. Volgens Augustinus is er een historische eerste keer, waarvan wij de erfgenamen zijn, willen of niet.

2 Een vreemde ontwikkeling. De erfzonde en de vergeving ervan door het doopsel kon een gesloten systeem worden. Niet gedoopt? Niet gered! Vandaar de nooddoop: in nood mag en moet iedereen dopen. Niet gedoopt, geen kind van God!

Eén van de meest kwetsende gevolgen las ik onlangs nog in een roman, "Schemerleven" van Jaap Robben: het lichaampje van 'n doodgeboren kindje mocht op het kerkhof niet begraven worden in gewijde grond.

Ander voorbeeld. De verering van Maria kende tot de jaren '50 geen maat. Zo ging men zeggen: het kan toch niet dat de moeder van Jezus geboren werd met de erfzonde; dus dat werd het dogma van de onbevlekte ontvangenis – Maria, ontvangen en geboren zonder de "vlek" van de erfzonde. (Theologen waren het eeuwen lang daarover oneens; Thomas van Aquino wees dat af.)

Nog zwaarder wogen en wegen bij sommigen vragen zoals: wat met de miljarden uit de mensengeschiedenis die niet gedoopt werden? "Buiten de kerk geen heil", zo zei men.

3 Wat zegt de Bijbel? We lezen die nu anders. Het Genesisverhaal van Adam en Eva is niet langer een historisch verhaal, maar een gedicht, een mythisch verhaal. In onze bijbels staat niet langer boven dat verhaal als titel: de zondeval. Lytta Basset, een Zwitserse theologe, schreef een dik boek met 'n veelzeggende titel. In het Frans heet de erfzonde "le péché originel", de zonde die we meekrijgen uit onze origine of oorsprong. Bij Lytta Basset wordt dat: "Le pardon originel" – vergéving is onze oorsprong. En Luc stuurde me 'n artikel van Ria Weyens van het Minnehof, centrum voor meditatie in het Begijnhof, met de titel "Ria Weyens gelooft niet in de erfzonde, maar in de erfzegen". Erfzegen: God zag dat het goed was, dat is onze oorsprong, erfzegen.

Paulus ziet het ook zo, in de laatste zin van onze lezing: "het is des te zekerder dat de genade van God, het geschenk dat we danken aan die ene mens, Jezus Christus, aan alle mensen overvloedig geschonken wordt" (Rom. 5,15).

4 De lezing. Staan we nog even stil bij die lezing. We kozen dié tekst uit Paulus omdat Augustinus dat al deed en zo de leer van de erfzonde fundeerde. Maar wat wil Paulus eigenlijk zeggen?

In zijn brief aan de Romeinen komt hij herhaaldelijk terug op het tekort van de mens, op die gebrokenheid, die hij in zijn zware joodse taal de zonde en de dood noemt.

Om te beginnen zegt hij van zichzelf: "Goed dat ik wil doe ik niet, maar kwaad dat ik niet wil, dat verricht ik." (Rom. 7,19).

Van de joden zegt hij: ze hebben de Wet maar er is niemand die de Wet kan onderhouden, de Wet maakt duidelijk dat wij falen, niemand kan feilloos de Wet onderhouden, zo openbaart de Wet onze gebrokenheid. De Wet houdt ons de spiegel van onze gebrokenheid voor.

Dan komt de vraag waarover onze lezing gaat: en al die mensen (Paulus denkt aan joden) die de Wet niet kennen of gekend hebben? Antwoord van Paulus in de lezing: "de zonde was al in de wereld voordat de wet er was". Alle mensen zonder de Wet zijn er aan toe zoals Adam, die een gebod overtrad, namelijk om van die ene boom te eten. "Maar, besluit Paulus telkens weer, de genade reikt verder dan de overtreding."

Besluit. Afscheid dus in de verkondiging en catechese van het woord erfzonde. Het woord erfzonde duikt bij mijn weten al lang niet meer op in doopselvieringen; mensen zijn, altijd bij mijn weten, ook niet meer bang dat hun baby of kind of wie dan ook geen kind van God zou zijn als hij of zij niet gedoopt is. Een Duits dik 'woordenboek van het christendom' (Wörterbuch des Christentums, München 1995), samen geschreven door protestanten en katholieken, vermeldt bij de 1.500 trefwoorden niét het zoekwoord "erfzonde".

Afscheid van de erfzonde? Ja en neen. Want we zijn niet blind voor wat het begrip erfzonde bedoelde. In de liederen die we hier zingen klinken onmacht, verlorenheid, tekortschieten, altijd mee door: *"een mens te zijn op aarde", "hoor, maar ik kan niet horen", "blinde ogen, dove oren, harde harten", "uit tranen en uit pijn dit samenzijn verkregen"* : ons ritueel om brood te breken is daarvan de verdichting.

Postscriptum. Het moest hier ook over ontdopen gaan.

Twee dingen.
Men kan verstaan dat mensen die willen breken met de kerk, dat op een of andere manier een officieel karakter willen geven. Ze doen dat met de eis dat ze uit de doopregisters worden geschrapt. Ze zouden om het perfect te doen ook moeten vragen om uit het vormselregister en eventueel het register van kerkelijke huwelijken te worden geschrapt.

Maar er is een maar. Schrappen lukt niet, men kan enkel bij zijn naam laten noteren dat iemand zijn of haar doopsel niet langer erkent. Daar kwam kritiek op, als de naam niet echt werd geschrapt, zou de privacy zou geschonden worden. Het antwoord luidt dat die niét geschonden wordt, want doopregisters zijn niet openbaar. Een kleine vergelijking misschien: voor zover ik weet schrappen gemeenteregisters evenmin namen als men verhuist, of als men hertrouwt na echtscheiding.

Geert Delbeke
De Lier, Brugge, 12 november 2023